

Võru Instituudi 2020. aasta TEGEVUSARUANNE

Instituudi struktuur 2020. aastal

Võru Instituudi struktuuris on administratsioon ning kaks osakonda:

- teadus- ja arendusosakond asukohaga Võrus Tartu tn 48 ning
- muuseumiosakond, mis tegutseb neljas paigas: Karilatsi Vabaõhumuuseum (kuni 1.07.2019 nimega Põlva Talurahvamuuseum, muutus jõustus direktori käskkirjaga nr 12) Karilatsi küla Põlva kihelkonnas, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum Võru linnas Kreutzwaldi 31, Mõniste Talurahvamuuseum Kuutsi külas ja Vana-Võromaa Kultuurikoda Võru linnas Katariina allee 11.

Eelarve

Tulenevalt üleriigilisele üleminekule tegevuspõhisele eelarvele oli 2020. aastaks muutunud ka Kultuuriministri kinnitatud valitsemisala asutuste eelarvete struktuur.

Võru Instituudi riigieelarveline finantseerimine 2020. aastal oli kokku 1 019 876 eurot, mille hulgas on:

- tegevuskulud muuseumipoliitika kujundamiseks ja rakendamiseks 401 758 eurot;
- tegevuskulud rahvakultuuripoliitika kujundamiseks ja rakendamiseks 347 042 eurot;
- vahendid RKASile muuseumipoliitika kujundamiseks ja rakendamiseks 75 463 eurot;
- vahendid RKASile rahvakultuuripoliitika kujundamiseks ja rakendamiseks 39 483 eurot;
- investeeringud Kreutzwaldi elumaja siseremondiks 46 560 eurot;
- käibemaksukulu RKAS eraldiostele 22 989 eurot;
- 2019.a jääk 5376,10 eurot;
- 2019.a investeeringute jääk Mõniste muuseumi kõrvalhoone rekonstrueerimiseks 59 817 eurot;
- lisainvesteering Mõniste muuseumi kõrvalhoone rekonstrueerimiseks 9188 eurot, sest 2019.a investeeringute jäägist 9188 eurot eraldati käibemaksukuluna, mida asutus ei saanud selle investeeringu puhul kasutada;
- põhivara amortisatsioon 31 711,78 eurot (kavandatud oli 12 200 eurot, kuid asutus ise ei saa põhivara amortisatsiooni kontrollida).

Paraku ei ole võimalik asutuse kasutuses oleva finantsprogrammi (SAP BusinessObjects) abil välja võtta, mil määral tegelikud kulud artiklite kaupa vastavad ministri kinnitatud eelarveridadele. Ka käibemaksukulud ei saa enam võrrelda, sest tegevuskulude käibemaksukulu ei kajastu enam ministri kinnitatud asutuse eelarves ning asutuse kasutuses olev finantsprogramm käibemaksukulu ei näita. Asutuse kasutatavate tarkvaralahenduste abil on koostatud eelarve täitmise aruanne 2020. aasta kohta (LISA 1. 2020.a eelarve täitmine), millest nähtub, et eelarverahad kasutati kogusummas vastavalt kinnitatud kogusummadele - ülekuludid ei olnud ning 2021. aastasse jäid ülekandmiseks väikesed jäägid:

- investeeringuteks oli eraldatud koos 2019.a ülekantud jääkidega ja ilma käibemaksukuludeta kokku 106 377 eurot, tegelikud investeeringukulud olid kokku 99 317 eurot. Jääk, mida taotleme 2021.aastasse ülekandmiseks Kreutzwaldi muuseumi renoveerimiseks, jäi 7060 eurot;
- tegevuskuludeks oli eraldatud koos 2019.a ülekantud jääkidega ja ilma käibemaksukuludeta kokku 748 800 eurot, tegelikud tegevuskulud olid kokku 745 485 eurot. Jääk, mida taotleme 2021. aastasse ülekandmiseks, jäi 3315 eurot;
- vahendeid RKASile ilma käibemaksukuludeta oli eraldatud kokku 114 946 eurot, tegelikud kulud ilma käibemaksukuluta olid kokku 110 902 eurot.

Omatulu nii teadus- ja arendusosakonna kui muuseumiosakonna peale kokku oli 2020. aastaks esialgu kavandatud teenida 49 000 eurot, kuid vastavalt kultuuriministri muudetud eelarvele ning Covid-19 tõttu muutunud olukorrast ja vähenenud tuludest sai 17.09. 2020.a käskkirjaga muudetud asutuse eelarvet ning kavandatud omatuludeks jäi eelarvesse 40 000 eurot (LISA 2. Kinnitatud eelarve liigendus 2020_17.09.20). Tegelikult teeniti 2020. aastal omatulusid kokku 50 539 eurot. Omatulude 2019. a jäägina kanti 2020. aasta eelarvesse üle 12 504 eurot. Kokku kasutati 2020. aastal omatulusid 35 784 eurot ja 2021. aastasse ülekantavaks omatulude jäägiks jäi 27 259 eurot. Kuna juba 2020. a teises pooles oli selge, et Covid-19

mõjutab väga oluliselt ka 2021. a muuseumide külastatavust ja vähendab tulusid, siis sai 2020. a kasutatud omatulusid nii vähe kui võimalik, et 2021. aastasse saaks üle kanda võimalikult suure omatulude jäägi, mis tasakaalustaks 2021. aastal pandeemia tõttu saamata jäävaid tulusid.

2019. aasta toetuste jääk 2020.a tegevusteks oli 4153 eurot. Erinevate sihtotstarbeliste toetustena oli kavandatud 95 000 €, toetusi saime kokku 101 850 eurot. Toetustest sai 2020. a ära kasutatud 98 158 eurot, jäägina jäi 2021. aastasse 10 944 eurot.

Võru Instituudi 2020.a koguelarve kulud koos riigieelarvelise finantseerimise, eelmisest aastast ülekantud jääkidega, kavandatavate omatulude ja sihtotstarbeliste toetustega ning põhivara amortisatsiooniga oli kokku 1 121 484 eurot.

Personal

Võru Instituudi struktuuris oli 2020. aastal alguse seisuga 41 ametikohta, millest oli täidetud 36,1 ametikohta. Võru Instituudis töötasid 02. jaanuari 2020 seisuga:

Administratsioon

Direktor Rainer Kuuba, sekretär Annika Teppo (asendab lapsehoolduspuhkusel olevat Tuuli Abelit), finantsjuht Tiina Kahr.

Teadus- ja arendusosakond

Osakonnajuhataja Külli Eichenbaum (1,0), täidab ka projektijuhi ülesandeid.

Teadurid Evar Saar, Sulev Iva (0,8), Helen Plado (0,1), Mariko Faster (0,5), Kerli Kirch Schneider (lapsehoolduspuhkusel)

Spetsialistid Urmas Kalla, Evely Haug (endine nimi Evely Lindsalu), Triin Toom, Mariko Faster (0,5)

Lapsehoolduspuhkusel kuni 04.10.2020 spetsialist Triin Nagel (0,5).

Projektijuhid Tiia Allas (0,8), Kaile Kabun (0,75), Merike Tigas, Triinu Laan (0,75)

Ajutise loomuga tööülesannete täitmiseks, samuti võru keele õpetamiseks Vana-Võromaa koolides kaasatakse töötajaid töövõtulepingutega või käsunduslepingutega.

Muuseumiosakond

Osakonnajuhataja kt Reet Roop, peavarahoidja Mirja Ots.

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum: juhataja Aimi Hollo, koguhoidja Malle Avans, tegevusjuht Marika Sepp, aednik Tuuli Hass, külastusjuhid Heli Raudsik, Ene Hinn (endine nimi Ene Sokk).

Mõniste Talurahvamuseum: juhataja Hele Tulviste, tegevusjuht Romet Pazuhanits, külastusjuht Mare Tamtik, majandusspetsialist Urmas Tulviste (0,9).

Karilatsi Vabaõhumuuseum: juhataja Reet Roop, koguhoidja Tiiu Niinemägi, muuseumipedagoog Marge Luude, arendusspetsialist Maris Veski, majandusspetsialist Janek Hämelane.

Vana-Võromaa Kultuurikoda: juhataja kt Tiia Haug, koguhoidja Karin Tohvri (0,5), galerist Jana Huul, muuseumipedagoog Airi Rüütli (asendab lapsehoolduspuhkusel olevat Lagle Lindebergi), külastusjuhid Eike Koemets, Irina Taro (0,5), Terje Kivioja (asendab lapsehoolduspuhkusel olevat Minna Kuuseorgu, endine nimi Minni Arujõe, koormus 0,5).

Aasta jooksul toimunud muutused:

Teadus- ja arendusosakond

Lapsehoolduspuhkuselt naasis tööle alates 05.10.2020 spetsialist Triin Nagel (0,5).

Spetsialist Evely Haug nimemuudatus (endine nimi Evely Lindsalu)

Triinu Laane töökoormus muutus aasta jooksul vastavalt tööülesannetele (alates 1. 06 koormus 0,6; alates 1.10 koormus 0,75)

Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseum

Külastusjuht Ene Hinn nimemuudatus (endine nimi Ene Sokk)

Vana-Võromaa Kultuurikoda

Külastusjuht Minna Kuuseorg (lapsehoolduspuhkusel) nimemuudatus (endine nimi Minni Arujõe)

Tegevus

2020. aastaks kavandatud tegevusplaani täitmist mõjutasid tugevalt üleilmne viirusepuhang ja selle leviku takistamiseks rakendatud üleriigilised piirangumeetmed. Eriolukorra väljakuulutamine 12.03.2020 tähendas kevadpoolaastale ning osaliselt ka suvele plaanitud sündmuste ärajäämist. Distsantsihoidmise nõue ning siseruumides inimeste arvu piirangud vähendasid oluliselt muuseumide külastajate arvu. Distsantsõpe koolides ning piirangud lasteaedades mõjutasid võru keele õpetamise tööd lastega ning muuseumitundidest osavõttu. Mitmete arendus- ja koostööprojektide tegevus- ja ajakava tuli muuta oludele vastavalt. Kasutusele võeti virtuaalsuhtluse kanalid ning enam tuli tarvitada veebivahendeid plaanitud tööde tulemuste saavutamiseks.

Suvel piirangud leevenesid mõnevõrra, liikumine taastus ning mõned väiksema rahvaarvuga väliüritused toimusid. Sügispoolaasta tegemisi häirisid tõvepuhangu teise laine ennustused ning ootused.

Mõned plaanitud projektid lükkusid edasi, samas lisandusid uued vajadused ning teoks sai mitmeid ideid, mida seni polnud aega või võimalust ellu viia.

Teaduse valdkonnas jätkusid tööd võru keele morfoloogiamuunduri, sõnaraamatu ja keelekorpuste arendamise, grammatikaõpiku ja kitsamate sõnastike koostamisega. Nimeuurimise suunal tegeldi Vana-Võromaa isikunimedega uurimisega, mis on seotud Eesti perekonnanimedega raamatu koostamisega. Instituudi teadurid koostasid oma uurimisvaldkondades teadusartikleid, osalesid teaduskonverentsidel ning ettekannete pidamine toimus peamiselt veebikanalite teel. Sügisene konverents oli sel aastal nimeuurimise teemaline, seegi tuli pidada osaliselt reaalruumis Võru instituudis, osaliselt veebi teel.

Arendustegevustest on mahukamad ettevõtmised võrukeelse kooliõpetuse toetamine Vana-Võromaa koolides, sh virtuaalselt kasutatavate õppematerjalide korraldamine õpetajatele, keelepeseade edasriarendamine Vana-Võromaa lasteaedades ning võro kultuuriruumi ühendavate tegevuste arendamine eri organisatsioonide ja omavalitsuste koostöö kaudu. Jätkati võru keelt ja kultuuri tutvustavate arendusprojektidega (konkursid, sh virtuaalsetel viisidel, võrukeelsete väljaannete kirjastamine, nõustamine, koostöö teiste organisatsioonidega jne). Alustatud on järgmise Uma Pido ettevalmistustega repertuaari osas. Jätkati Vana-Võromaa käsitöövõrgustiku arendamisega ja kultuuripärandi turundamise rakendusprojektidega. Veebipood Uma Puut laienes ning täienes. Digikultuuri aastal alustati uute algatustena võrukeelsete helifailide veebilehe „Helüait“ loomisega ning multifilmide helindamisega võrukeelseteks. Iga-aastane võru keele nädal andis 2020. aastal võro keele kõnelemisele „vunki mano“ uute väljakutsetega.

Võru Instituudi muuseumiosakonna ehk Vana-Võromaa muuseumide põhitegevusteks oli kultuuripärandi esitlemine vastavalt iga muuseumi teemaatikale näituste ja ekspositsioonide kaudu; kogude hoidmine, täiendamine ja kasutuseks ligipääsu tagamine; erinevate muuseumitundide ning teemapäevade läbiviimine vastavalt võimalustele; väiksemahuliste ürituste korraldamine. Kevadisel piiranguajal avasid muuseumid oma varalaekaid veebis FB vahendusel, valmisid ka kahe muuseumi tutvustused lühivideotena, kolmanda muuseumi tutvustusvideo tegemine sai alustatud.

Muuseumide programmides tutvustati Vana-Võromaa pärimust, Vana-Võromaa Kultuurikojas täiendati võru keele väljapanekut helifailide ning keelemängu lisamisega. Mõniste Talurahvamuseumis toimusid võrukeelseid lastelaagrid. Jätkus igakuiselt Vana-Võromaa muuseumide uudiskirja väljaandmine.

1. Teadusteemad ja –projektid

1.1. Võru ja seto integreeritud keeletehnoloogia ja keeleressursid

2020. aastal keskendusime peamiselt võru keele morfoloogiamuunduri arendamise tööle ning jätkasime ka oma teist töösuunda - õppeprogrammi Oahpa arendamist. Samuti saime sel aastal esimesi tulemusi koostööst TÜ-ga neurotolke arendamisel. Arendasime edasi ka projekti sõnaraamatu ja keelekorpuste osa, tehes selles olulisi uuendusi.

Võru keele morfoloogiamuunduri töörühm jätkas (koosseisus Sulev Iva, Jack Rueter ja Heiki-Jaan Kaalep) morfoloogiamuunduri täiendamist võrukeelse Vikipeedia tekstide põhjal ja meie muunduril põhineva Libre Office'i võru keele spelleri katsetamist. Lisaks saime sel aastal pärast pikemat pausi jätkata keeleõppeprogrammi Oahpa võrukeelse versiooni "Opiq võro kiilt!" arendamist väikse rahalise lisatõe abil Soomes tegutsevalt Soome-Ugri kultuurifondilt. Seda tänu Soome ühingu Sukukansojen ystävät taotlusele võru Oahpa toetamiseks, mille kultuurifond rahaldas. Saadud stipendiumi toel taastas võru Oahpa programmeerija Heli Uibo õppeprogrammi serverivahetusega seoses kaduma läinud funktsionaalsused, sh sai taastatud harjutuste helindus võrukeelse sünteeskõnega ja lahendatud muud tekkinud tehnilised probleemid. Lisasime sünteeskõnehelinduse ka mõnele programmi osale, kus seda seni polnud ning täiendasime harjutuste tagasisidesüsteemi. Sisulise poole pealt lõime koostöös Heli Uiboga õppeprogrammi senistele harjutustele lisaks uue harjutuse (Fona) võru keele fonoloogia (vokaalharmoonia jms) harjutamiseks.

Veebisõnaraamatu ja korpuste töörühm (koosseisus Sulev Iva ja Kaur Männamaa) keskendus 2020. aastal veebisõnaraamatu ning korpuste andmebaasi ja otsingusüsteemi parandamisele ja tõhustamisele. Ühe ammu plaanitud olulise uuendusena lõime sel aastal veebisõnaraamatu juurde veebiliidese sõnaraamatuartiklite parandamiseks, täiendamiseks ja uute artiklite lisamiseks. Veebiliidese prooviversioon juba töötab, kuid vajab endiselt katsetamist ja täiendamist. Uute tekstimaterjalidega me korpust sel aastal ei täiendanud, seda peamiselt kitsaste rahaolude ja teistele teemadele keskendumise tõttu.

Eesti-võru-eesti masintõlke arendamine neurotõlke meetodil jätkus 2020. aastal meie projekti korpuste ja grammatikaekspertiisi toel TÜ projektis EKTB15 "Neurotõlge: kohanev, mitmekeelne ja usaldusväärne eesti masintõlge". Sel aastal valmis sellest koostööprojektist esimene eesti-võru-eesti neuromasintõlke prototüüp, mis on leitav aadressilt <https://soome-ugri.neurotolge.ee>. Juba praegu, esialgse prototüübi tõlketulemustele toetudes võib kindlalt öelda, et selle neurotõlkemasinaga tõlkekvaliteet nii võru-eesti kui eesti-võru suunal ületab tunduvalt meie seniseid reeglipõhiseid masintõlkekatsetusi.

Uurimist toetas Eesti keeletehnoloogia 2018-2027 programm 20 000 euroga.

Vastutav täitja on Sulev Iva.

1.2. Võru keele grammatikaõpik

Grammatikaõpiku koostamine täiskasvanutele. Jätkus käsikirja koostamine. Helen Plado poolt ettevalmistatud materjalid arutatakse läbi grammatika töörühmas. 2020. aastal toimus kaks töörühma koosolekut: 26.06 ja 07.08. Valmisid ja arutati läbi kindla, käskiva, möönva ja tingiva kõneviisi peatükid, muutumatute sõnade ülevaade ei valminud. Õpiku koostaja Helen Plado töötab koormusega 0,1.

Grammatika töörühma kuuluvad Võru instituudi töötajatest Külli Eichenbaum, Mariko Faster, Sulev Iva, Urmas Kalla, Rainer Kuuba, ja Evar Saar. Väljastpoolt Võru Instituuti osalevad töörühma töös Kalle Eller, Kaido Kama, Keiti Kaasik, Nele Reimann. Töörühmast lahkus Kristel Onno.

Vastutav täitja Helen Plado, kaastäitja Sulev Iva.

1.3. Vana-Võromaa ja laiemalt Lõuna-Eesti nimede uurimine

2020. aastal jätkusid isikunimede uurimine ning Eesti perekonnanimeraamatu jaoks nimeartiklite kirjutamine perekonnanimedest, mis seostuvad Vana-Võromaaaga. Mariko Faster ja Evar Saar on kokku koostanud 473 artiklit, mis puudutavad ajaloolist Võromaad. Võromaa kihelkondi mainitakse 1042 artiklis. Mitmeid teiste autorite artikleid on varustatud põhjalike kommentaaridega. Toimus kaks tööseminari: 9.–10. juunil Ojakol Pärnumaal ja 23. oktoobril Võrus. Populaarteaduslikke lühiartikleid Võromaa perekonnanimedest on avaldatud 2020. a Uma Lehes kokku 25 ja jagatud neid laiale lugejaskonnale Facebooki nimeklubi lehekülje vahendusel.

Mariko Faster kaitses edukalt 24. jaanuaril Tartu Ülikoolis doktoriväitekirja „Hargla vetenimed Eesti-Läti keelepiiril“ ning sai doktorikraadi.

Mariko Faster oli kaastoimetaja ESUKA nimeteemalise raamatu (maht 276 lk) koostamisel, veel valmisid kolm ühisartiklit (vt. p. 6) ja üks retsensioon veekogude-teemalisele artiklile (ajakiri Suomalais-ugrilaisen seuran aikauskirja). Ettekandega osalemine nimeuurimise kongressil (ICOS 27, Kraków Poola) lükkus edasi, sest üritus tõugati koroonapandeemia tõttu edasi 2021. aastasse.

Evar Saarel valmis läänemeresoome vanade *-mas/mäs*-lõpuliste isikunimede teemaline artikkel, retsensioonid ajakirjaartiklitele vadjalaste asustusnimedest (ESA) ja vadjalaste loodusnimedest (ESUKA). Lisaks retsensioonile valmis koostöös kartograaf Raivo Aunapiga täiendatud vadjakeelsete kohanimede

kaart retsenseeritud artiklite põhjal. Uurimisteemana lisandus Eesti metsavendade hüüdnimede uurimine (august–oktoober), mille põhjal valmis ühisartikkel Mariko Fasteriga.

Evar Saar osales projektis „Eesti rahva etnilisest ajaloost II (EREA II)“ koostades lühiülevaate Eesti muinasaegsetest (eelkristliku perioodi lõpu) isikunimedest ja nende uurimisloost. Koostööpartner ja toimetaja selles projektis on Karl Pajusalu.

Nimeuurimise projekti toetas 8000 euroga Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meede.

Vastutav täitja Evar Saar, kaastäitja Mariko Faster.

1.4. Võru kirjanduse ja koduloo andmebaaside täiendamine

Võru kirjanduse koduleht ja koduloo andmebaas on hoitud töökorras ja kasutatav, kirjanduse lehe materjali on täpsustatud ja täiendatud.

Vastutav täitja Tiia Allas.

2. Trükised ning digitaalsed väljaanded

2.1. Võru Instituudi toimetiste 35. numbri väljaandmine

Võru Instituudi toimetiste 2020. aasta number "Mõtsavelist vad'alaisini", ilmus oktoobris, maht 122 lk.

Vastutav täitja on Sulev Iva.

2.2. Raamat “Võrukeelseid vanasõnu”

Kogumik “Võrukeelseid vanasõnu” alapealkirjaga “Keelekastja käsiraamat” ilmus oktoobris (184 lk, tiraaž 400). Raamatu koostaja on Urmas Kalla. Vana-Võromaa kihelkondadest pärinevad vanasõnad on esitatud 1984. aastal ilmunud “Vanasõnaraamatus” kasutatud süsteemi järgi, käsikiri on koostatud Eesti rahvaluule arhiivi käsikirjaliste materjalide põhjal. Nõu andsid Risto Järv ja Piret Voolaid Eesti Rahvaluule Arhiivist. Vanasõnaraamatu illustreeris (15 pilti) Võru juurtega kunstnik Andres Varustin, küljendaja oli Priit Lööper, korrektuur Kaile Kabun koos Urmas Kallaga.

Raamatu üks eesmärke on propageerida tuttavate vanasõnade võrukeelseid variante, selle kõrval aga näidata võrokeste omapärast vanasõnavara. Vanasõnu saab rakendada nii keeleõppes, ajalootundides kui reklaami alal, vanasõnad on omamoodi sissejuhatus võrukeelsesesse mõtlemisse.

Raamatu väljaandmiseks sai instituut toetust Eesti Kultuurkapitalilt (650 eurot – illustreerimine; 500 eurot – küljendamine; 650 eurot – trükk).

Vanasõnaraamatut esitleti võru keele nädalal peetud *iloõdagul* kultuurimajas Kannel.

Vastutav täitja ning toimetaja Kaile Kabun, koostaja Urmas Kalla.

2.3. Võrukeelsete audiomaterjalide veebileht „Helüait“

2019. sügisel algatas Instituut võru keele kasutamise ja õppimise võimaluste laiendamiseks töö Helüaidaga – veebilehega helüait.ee, kuhu 2020. aasta jooksul koondati 54 tunni jagu (51 erineva pikkusega ühikut/raamatut/postitust) võrukeelset kuulamismaterjali – kirjandust (nii tõlke- kui originaaltekste, nii luulet kui proosat) ja pärimust.

2020. aasta esimeses pooles valmis Helüaida veebileht koos kujundusega (veebimeister Ingmar Orav, Kating OÜ; kujundaja Kristjan Luiga, Luix Grupp OÜ). Eriolukorra kehtestamisel olid inimestele kättesaadavad vaid veebipõhised meelelahutuse ja enese harimise võimalused. Seetõttu avalikustati Helüait plaanitud paar kuud varem – 9. aprillil ja see leidis palju kuulajaid. 2020. aastal oli lehe külastusi ja failide alla laadimisi erinevate võimaluste kaudu (podcast, otse lehelt) ligi 7000.

Algselt planeeriti, et kogu näitlejatöö audioraamatutega (nn sisselugemine) tehakse vabatahtlike poolt, kelleks on võru keele head oskajad kutselised ja harrastusnäitlejad, õpetajad jne. Nii ka alustati. Aga eriolukorra saabudes oli selge, et situatsioonis, kus nii kutseliste näitlejate kui heatasemeliste harrastusnäitlejate koormus (ja seega ka sissetulek) märkimisväärselt vähenes, ei ole vabatahtliku töö ettepanekud kuigi populaarsed. Nii taotleti aasta jooksul lisatoetusi Eesti Kultuurkapitalist. Siiski leidis aasta jooksul ka vabatahtlikke lugejaid. Lisaks veebilehe loomisele ja salvestustele võttis aega autorite, kirjastuste, lugejate ja helitöötajatega suhtlemine ja loomingu kasutamiseks nõusolekute saamine. Helitöötlust tegid Tartu Ülikooli kirjandustudengid käsunduslepingute alusel.

Kõiki Helüaiaid tegemisi korraldas MTÜ Luumisõ Kõrd, kellega oli Võru Instituudil sõlmitud koostööleping.

Vastutav täitja Triinu Laan.

2.3.1 Eesti Rahvaluule Arhiivi võrukeelse materjali kataloog ja veebilehe helüait.ee sidumine arhiivi võrukeelsete helisalvestistega

Koostöös Eesti Rahvaluule Arhiiviga alustas Urmas Kalla arhiivi võru keelt sisaldavate helisalvestiste kataloogimist kuulates järjest läbi praeguseks digitaliseeritud säilikuud. Aasta jooksul on läbi kuulatud Kanepi, Urvaste, Karula, Hargla ja Rõuge kihelkonna materjale. Helisalvestiste elektrooniline andmebaas aga täieneb üha; seetõttu ei saa öelda, et poolte Võrumaa kihelkondade materjal oleks kuulatud. Kataloogi (andmebaasi) on kantud need üksused, milles võru keel on ülekaalus, aga ka sellised, kus põhjaeesti kirjakeele hulgas on kasutatud huvipakkuvaid võrukeelseid väljendeid, isiku- ja kohanimesid. Igale üksusele on lisatud salvestise keeleline ja sageli ka sisuline iseloomustus.

Kataloogitud materjali hulgast on välja valitud selliseid tekste, mis oleksid sobivad veebilehe helüait.ee jaoks. Nimekirja järgi selgitab arhiivitöötaja välja, millised veebilehe jaoks soovitud salvestised on juba Internetis kättesaadavad ja millised veel mitte. Selle töö käigus lisatakse arhiivi helisalvestiste andmebaasi Urmas Kalla kommentaarid võrukeelsete salvestiste kohta.

Esimeste arhiivisalvestiste linkide avaldamine helüaiaid jääb aastasse 2021.

Vastutav täitja Urmas Kalla.

2.3.2 Võru keele ja kultuuri jaoks oluliste teoste digiteerimine koostöös Eesti Rahvusraamatukoguga

Eesti Rahvusraamatukogu on EODOPEN raames digiteerimas kultuuriloolisi teoseid. EODOPEN projektis osaleb 15 raamatukogu 11-st Euroopa riigist. Projekti eesmärk on digiteerida 15 000 teost üle Euroopa ning need üldsusele avalikus võrgus nii rahvusraamatukogu digitaalarhiivis Digar <http://digar.ee> kui EODOPEN projekti raames valmivas portaalis kättesaadavaks teha. Rohkem teavet: <http://eodopen.eu/>. Rahvusraamatukogu soovis Võru Instituudiga koostööd teha. Võru Instituut plaanis 2020. aastal välja pakkuda 25 teost, mille digiteerimine ja avalikustamine oleksid võru keele ja kultuuri seisukohalt olulised. Instituudi ülesanne oli teoste autorite, illustraatorite ja kirjastajate käest lubade küsimine. 2020. aastal teatati rahvusraamatukogule 3 väljaandest, mille puhul saadi kätte kõik vajalikud load. Töös on 50 teost, mille puhul osa lube on olemas, kuid osa veel puudu. Valiknimekirjas on teoseid veelgi. Täitjatel ei jätkunud kahjuks muude töökohustuste tõttu aega lubade küsimisega intensiivselt tegeleda. Plaanis on 2021. aastal sellega jätkata.

Vastutavad täitjad: Triinu Laan ja Tiia Allas.

2.4. Pilteepose "Kalevipoeg" tõlkimine võru keelde

Pilteepose väljaandmine koostööpartneri poolt (OÜ MrBee) katkes, aga „Kalevipoja” tõlkimine jätkus. Eesmärgiks on eepose täielik võrukeelne väljaanne. Tõlgitud on 16. kuni 20. lugu. Uueks väljaandeks ühtlustamise eesmärgil on üle toimetatud ka eepose 1. ja 2. lugu, millede tõlge pärineb Paul Hagult.

Vastutav täitja Rainer Kuuba, tõlkija Urmas Kalla.

2.5. Raamat "Tsillokõsõ soe jutu"

Võru instituudi kirjastamisel ilmus augustis võrukeelne värvitrükis lasteraamat "Tsillokõsõ soe jutu" (tiraaž 400). Lastekirjaniku Juhani Püttsepa varem eesti keeles ilmunud raamatu "Väikese hundi lood" tõlkis oma uurimistöös raames võru keelde Võrumaa juurtega gümnaasiumiõpilane Miina Aleksandra Piho (Tartu Treffneri gümnaasium). Raamatu keeleteimetaja oli Urmas Kalla. Pildid tegi raamatu tarvis Võru juurtega kunstnik Kadi Mõttus. Küljendaja oli Priit Lööper. Toetust sai instituut raamatu väljaandmiseks Vana-Võrumaa pärimuskultuuri toetamise meetmest (1200 eurot – illustreerimine) ja Eesti Kultuurkapitalilt (300 eurot – küljendamine; 700 eurot – trükk).

Raamatut esitleti võru keele nädalal (2.–8.11) Võru lasteraamatukogus peetud ettelugemise päeval "Kullõ, ma loe sullõ!".

Vastutav täitja Kaile Kabun.

2.6. Võru kirjandusloo veebiväljaanne

Kavas oli avaldada 2020. aastal võru kirjanduse lugu jutustav veebiraamat. Väljaande aluseks oli mõeldud kirjandusteadlase Mart Velskri mitu aastat tagasi koostatud võru kirjanduse ülevaade. Kokkuleppe järgi pidi Velsker aasta esimeses pooles materjali värskendada ja täiendada. Muude tööde tõttu ei leidnud ta selleks aega enne kui oktoobris. Täiendatud fail on nüüdseks vastu võetud, ka esimene toimetamistöö on tehtud. Edasine töö võru kirjandusloo väljaandmisel lükkub 2021. aastasse.

Vastutav täitja Kaile Kabun.

2.7. Raamatu “Bernard Kangro avaldamata luuletusi” väljaandmine ja Kangro päev

Bernard Kangro seni ilmunuta luuletuste kogumik “Põues on palanguid, põskedel õhtuse paitus” (216 lk, trükiarv 390) tuli trükist 24. augustil. Kogumik ilmus Bernard Kangro 110. sünniaastapäeva (18.09.20) puhul. Raamatu esitlus rohkele publikule toimus 17. septembril Kreutzwaldi muuseumis Kangro päeval, kus kõneldi Kangrost, tema loomingust ning Võrumaa Arenduskeskus andis üle Bernard Kangro nimelise kirjanduspreemia Jaan Kaplinskile.

Raamatu koostamist ja ilmumist toetasid 2020. aastal Vana-Võromaa pärimuskultuuri meede 1000 euroga ning Kultuurkapitali erinevad rahastud 1055 euroga.

2020. aasta lõpuks oli luulekogu tiraaž otsas.

Vastutav täitja Tiia Allas.

2.8. Kordustrukk raamatutest „Piltsõnastu latsilõ“ ja „Piltsõnastu latsilõ 2“

Õppematerjalid, mis toetavad võru keele õpet. 2004. aastal esimest korda ilmunud „Piltsõnastu latsilõ“ esimesest osast sai kevadel tehtud kordustrukk (500 raamatut). Teise osa lisatrükk jääb 2021. aastasse. Toetust saadi Eesti Kultuurkapitalilt 500 eurot.

Vastutavad täitjad Evely Haug ja Triin Toom.

2.9. Võrukeelsete lastelaulude plaadi väljaandmine õppevahendiks keelepesarühmadele

Laulude autoriteks on Vana-Võromaa lasteaedade keelepesa-õpetajad, kes on loonud laulud vastavalt teemadele, mida on vaja keeleõppeks ja võrukeelsete päevade sisustamiseks. Laule on olemas 14, kavas oli koolituste käigus veel laule juurde luua, kuid koolituste ärajäämisega see plaan ei täitunud.

Olemasolevate laulude seadmiseks ning muusikaliseks nõustajaks kaasati muusikaõpetaja Piret Laul-Rips, plaadi väljaandmisega tegeldakse edasi 2021 aastal.

Vastutavad täitjad Evely Haug ja Triin Toom.

2.10. Võru keele õpiku (uue aabitsa) koostamine

Kevadel lõi kolleeg Tiia Allas töörühma, kes alustas materjali kogumist esimesele kooliastmele mõeldud võru keele õpiku tarvis. Koostati raamatu sisuplaan, õpperaamatu põhimõtete paikapanemisel ja peatükkide loomisel osalesid Mariko Faster, Kaile Kabun, Triin Toom, Triinu Laan ja Evely Haug.

Aasta lõpuks sai kavandatud 36 peatükist 32 enam-vähem valmis ja kokku.

Õpiku kujundajaks valiti Marja-Liisa Plats, loomingulisse töörühma on kaasatud Contra (Margus Konnula), kes lisab käsikirja huumorit. Vajalike toetustaotlustega tegeles Kaile Kabun.

Eesti Kultuurkapital eraldas raamatu kujundus- ja illustreerimistööks 2500 eurot.

Vastutav täitja Tiia Allas.

2.11. Uma Laulu konkursi laulude salvestamine ja videoklippide tegemine

Neljanda Uma Laulu konkursi lauludest on salvestatud 12 võrukeelset laulu, mida pakuti raadiokanalitele, sh kaubanduskeskuste siseraadio (31 kanalit) mängimiseks. Tehti laulud laiemale avalikkusele kättesaadavaks Uma Pido YouTube kanalil. Laulude salvestamine toimus märts-juuni ja videoklipid valmisid juulis 2020. Eriolukorra tõttu muudeti pisut plaane ja leiti teine võimalus laulude salvestamiseks. 10. juuliks 2020 olid kõik klipid saadetud raadiokanalitele ja üles riputatud YouTube kanalile ning seal on kirjas kõik laululoojad ja artistid (27 inimest), kellega koostööd tehti: <https://www.youtube.com/watch?v=3nus-KEp9Zs&list=PLtjOgTDriO-RSMIzfAa2HbBL8mn9pYal>.

Rahastus toimus Võro Selts VKKF kaudu. Rahvakultuuri Keskuse Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest saadi toetust 3480 eurot.

Vastutav täitja Merike Tigas.

2.12. Eelkooliealistele ja noorema kooliastme lastele mõeldud multifilmid võrukeelseks

Telekanalites Kidzone ja Kidzone+ näidatakse suurt valikut erinevaid multifilme eelkooliealistele ja noorema kooliastme lastele (vanusele 4-14). Eesmärgiks on anda lastevanematele võimalus vahetada digiteleviisioonis näidatavate multifilmide keel võru keeleks, et lastel oleks võimalik meeldivalt aega veetes kuulata ja koos sellega õppida võru keelt. Selleks tuleb multifilmid helindada võrukeelseteks ja tehniline lahendus peab võimaldama multikate keelt vahetada.

2020. aastal sai tõlgitud ja võru keeles sisse loetud "Pörsas Peppa" 5. hooaja kõik 26 osa (teksti lugesid Hilje Murel ja Tarmo Tagamets) ning "Thomas ja sõbrad" 23. hooaja kõik 26 osa (teksti luges Tarmo Tagamets, laule laulis Sirlil Hellamaa). Lisaks on suures osas tõlgitud "Blinki Bill" 1. hooaja osad, kuid need on näitlejate poolt veel sisse lugemata. Kogu tõlketöö tegi Mariko Faster.

Tehnilise teostuse osa oli arvatust tunduvalt keerukam lahendada. Tehniliste probleemide lahendustega tegeldi terve aasta ja tulemus saadi detsembriks. Enne jõule tulid Kidzone+ kanalil eetrisse nii "Pörsas Peppa" kui "Thomas ja sõbrad" eetrisse sel moel, et digiteleviisiooni vaataja sai teleripuldi abil saate seadetest valida, kas ta soovib multikat kuulata eesti või võru keeles. Multikate alguses kuvatakse ekraanile ka 45 sekundiks teade, et saade on kuulatav ka võru keeles.

Võru keele valik üleriigilises televiisioonis võimaldab võru keelt muuta laste igapäevaelu osaks sõltumata lapse elukohast. See tähendab, et keeleõpe on ühendatud meelelahutusega. Lisaks tõstab see võru keele mainet.

Projekt on osutunud ajamahukamaks ja keerulisemaks kui esialgu planeeritud, aga töö jätkamisel saab nüüd mahtu realsemalt planeerida. Projekti toetuseks kulus 3115 eurot Rahvakultuuri Keskuse Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meetmest.

Projektijuht on Rainer Kuuba, kaastäitja Mariko Faster.

2.13. Võrukeelne Täheke

Valmis kirjastuse Kultuurileht väljaanne Täheke võrukeelne number (aprill). See ilmus täpselt eriolukorra ajal ja seepärast sai ajakirja koolidele jagada alles mai lõpus ja need jõudsid sihtgrupini enne kooli lõppu. Kuid kokkuleppel Tähekese toimetajatega tegime ajakirjast väljavõtte (kuus lehekülge pdf-formaadis), mille saatsime kõigile võru keele õpetajatele kohe pärast ajakirja trükist tulekut; õpetajad jagasid seda edasi võru keele õppijatele. Tagasiside sellele oli väga positiivne.

Vastutav täitja Mariko Faster.

2.14. Vana-Võromaa muuseumide e-uudiskiri

Uudiskiri ilmub kord kuus teavitades ette Vana-Võromaa Kultuurikojas, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumis, Karilatsi Vabaõhumuuseumis ja Mõniste Talurahvamuuseumis toimuvaid üritusi, näitusi, sündmusi ning tutvustab aeg-ajalt muuseumide püsiekspositsioonide hulka kuuluvaid põnevaid esemeid. Uudiskirja numbrid on loetavad instituudi kodulehel: <https://wi.ee/uudiskiri/>

Uudiskirja tekste toimetab Kaile Kabun.

Vastutav täitja Maris Veski.

2.15. Võru Instituudi kodulehekülje ja Facebooki lehe täiendamine. E-poe Uma Puut haldamine

Instituudi kodulehel olevat infot on uuendatud, avaldatud jooksvalt uudiseid ning lisatud uusi materjale. Kodulehe wi.ee info uuendamise ja täiendamise eest vastutab sekretär Annika Teppo.

E-poses umapuut.ee on väljas kõik Instituudi välja antud väljaanded ning pood vahendab ka Vana-Võromaa käsitöid.

2020. aastal toimusid mitmed mahukad veebipoe Uma Puut arendustööd nii seoses eriolukorraga kui ka veebipoe turvalisuse nõuetest tulenevalt. Aprillis laiendasime poodi lisades Uma Mekk toiduriuli ja arendasime ristturundust toidutootjatega. Suvel lisasime menüüsse muuseumite perepiletite ostuvõimaluse valmistudes edaspidiseks e-toodete müügiks. Septembris kolis pood üle uuele platvormile, novembris liitus

e-pood Maksekeskuse pangalinkide teenusega. Aasta lõpus rakendasime tööle ristturunduse Kihnu ja Seto veebikaubamajadega. E-poe umapuut.ee halduse ning täiendamise eest vastutab Külli Eichenbaum. Instituudi FB lehte täiendati jooksvalt värskete infoga Instituudi töötajate poolt. FB lehel oli aasta lõpu seisuga 1406 jälgijat, aastaga lisandus üle 200 jälgija.

2.16. Eesti-võru elektrooniline vestmik

Eesti-võru vestmiku käsikirja esialgne fail on koostatud (koostaja Laivi Org), kuid 2020. aastal sellega edasi ei tegeldud. Tööd sellega jätkata saab siis, kui on leitud praktilised parimad lahendused vestmiku kasutusviisideks (nt helifailidega mobiili-äpid vms). Digirakenduste selgumisel saab vestmiku materjali kohandada vastavale rakendusele.

2.17. Raamat „Vana-Võromaa päevapiltnikud“

Detsembris jõudis Instituudi kirjastamisel trükki raamat „Vana-Võromaa päevapiltnikud“, koostaja foto- ja filmimees Ago Ruus. Raamat tutvustab ajaloolise Võrumaa fotograafide tegevust ja toob jäädvustuste/mälestuste/lugude kaudu esile Vana-Võromaa eluolu alates 19. sajandi keskpaigast kuni II maailmasõja alguseni. Raamatus on 384 lk, tiraaž 500 eksemplari.

Kirjastamist juhtis ning keeleteoimetaja oli Kaile Kabun, kujundas-küljendas Tiit Lepp. Raamatu trükiks eraldas Eesti Kultuurkapital 2020. aastal 5150 eurot.

Vastutav täitja Rainer Kuuba, kaastäitja Kaile Kabun.

2.18. Võru- ja eestikeelne seinakalender 2021. aastaks

Oktoobris anti välja kakskeelne seinakalender 2021. aastaks. Kalendris on igal kuul üks võrukeelne ütlus. Kalendreid tehti kolme tüüpi: ühe ja kolme kuu vaatega, kus terve aasta on üks pilt ja ühe kuu vaatega, kuid iga kuu vaates erinev pilt. Piltide valikus oli 22 erinevat pilti Vana-Võromaa kultuuripärandi teemadel. 12-pildilisi kalendreid sai laiemaks levitamiseks kaks: looduse ja suitsusauna teemal. Keelepesadele tehti samuti 12-pildiline kalender.

Trükitud on kokku 310 kalendrit, sh müügiks ja koostööpartneritele tänukingitusteks ning asutusesiseseks kasutamiseks.

Vastutav täitja Rainer Kuuba, kaastäitjad Merike Tigas, Külli Eichenbaum.

2.19. Raamatu „Käokiräs“ koostamine

Raamat on praktiline õppe-metoodiline abimaterjal täiskasvanule nii lasteaia- kui kooliealiste lastega tegelemiseks. Põlva kihelkonna laule, liisklugemisi, mängu, vanasõnu, mõistatusi, muinasjutte on Eesti Kirjandusmuuseumi rahvaluule kogudest välja otsinud Merike Tigas, kes on ka raamatu koostaja.

EKM Eesti Rahvaluule Arhiivi poolt on nõustanud Taive Särg, laulude viise on sisestanud Põlva muusikakoolist Mare Põld, keeleliselt ja sisuliselt on nõustanud Urmas Kalla, laulutekste on toimetanud Kaile Kabun. Käsikiri (80 lk A4) valmib veebruaris 2021.

Vastutav täitja Merike Tigas.

2.20 Kakskeelne raamat „Pintslihannasuvi. Pintselsabasuvi“

Aasta teises pooles lisandus uus projekt: plaanis on toimetada koostöös Edgar Valteri pärandi hoidja Külli Leppikuga 2021. aastal trükki kogupereraamat, kus seotakse kokku loodusfotod, Valteri loomingust tuttavad pintselsabad ja Margus Konnula (Contra) humoorikad lühitekstid. Loodud on loominguline meeskond ja sõlmitud eelkõkkulepped. Valmis on ka raamatus kasutatavad fotod Võrumaa (liiva-kruusa) karjäärdest, pildistajaks tuntud loodusfotograaf Ingmar Muusikus. Tema töö tasustamiseks sai instituit toetust Kulka Võrumaa ekspertgrupilt (400 eurot). Taotlus Margus Konnula töö rahastamiseks on esitatud Rahvakultuuri Keskusele (Vana-Võrumaa pärimuskultuuri toetamise meede). Tööd on alustanud raamatu kujundajaks valitud Erki Rammo. Kui õnnestub lisatoetust saada, ilmub raamat 2021. aastal.

Vastutav täitja Kaile Kabun.

2.21 Lauamäng „Hummogust õdaguni”

Täringu ning nuppudega mängitav lauamäng koosneb küsimustest ja tegevustest, mis seostuvad Vana-Võromaa ajaloo-, kultuuri- ja geograafiaseikadega. Mäng aitab õppida võru keelt ning tutvustab Vana-Võromaa märgilisi nähtusi, oskusi ning kohti.

Koostajad Mariko FASTER, Evely Haug, Triin Toom töötasid välja mängu idee, valisid objektid, koostasid küsimused ning tegevused, teostuseks kaasati kunstnik Kristjan Luiga.

Lauamängu komplektid valmisid võru keele nädalaks ja neid kingiti kõigile keelepasa rühmadele ja koolidele, kus õpetatakse lastele võru keelt (30 tk). Mäng on ka müügis Instituudis ja veebipoes umapuut.ee.

Vastutavad täitjad Evely Haug ja Triin Toom.

3. Mitmesugused üritused

3.1. Vana-Võromaa koolilaste kirjatööde 33. konkurss "Mino Võromaa"

Võistluse tähtaeg oli 2020. aastal 31. jaanuar. Võistlusel osales 87 õpilast kümnest Vana-Võromaa, ühest Setomaa ja ühest Tartu koolist. Töid laekus kokku 90. Paremad tööd aitas valida žürii koosseisus Aimi Hollo, Helle Laanpere, Liis Kikas, Jan Rahman. Häid kirjutajaid ja nende õpetajaid tunnustasime kooliaasta lõpus kiituskirja ja kinkekaardiga (toimetati koroonapandeemia tõttu auhinna saajatele kooli või koju). Paremad kirjatööd on 1. maist 2020 väljas ka Võru instituudi veebilehel: <https://wi.ee/mino-voromaa/>. Instituudil aitas kirjutajatele auhinnad välja panna seekord võru keele õpetajate ainesektsioon.

Vastutav täitja Kaile Kabun.

3.2. Võrukeelne olümpiaad/mälumäng

Uudsenä, olümpiaadi "Ütski tark ei sata taivast" asemel korraldasime Vana-Võromaa koolide 8. klasside õpilastele 4. märtsil mälumängu teemal "Vana-Võromaa: keel, kultuur, kombed, inimesed". Küsimusi aitasid koostada Külli Eichenbaum ja Toomas Lokk (kogemustega mälumängija). Toomas Lokk oli abiks ka mälumängu juhtimisel. Mälumäng toimus Võru instituudis, mängima olid oodatud kolmeliikmelised võistkonnad. Oma võistkonna pani välja seitse Vana-Võromaa kooli.

Vastutav täitja Kaile Kabun, kaastäitja Tiia Allas.

3.3. „Hindätiidmise avvuhinna“ väljaandmine

2012. aastast alates annab Võru Instituut välja Hindätiidmise avvuhinda, millega tunnustatakse pikaajalist tõhusat tööd võru keele ja meele hoidmisel või head uut algatust oma keele ja meele väärtustamisel. Auhindamine toimub üle aasta, sel korral oli viies auhindamine.

Hindätiidmise auhinna said 2020. aastal Hargla Lasteaed-Põhikool, Kuldre lasteaed Sipsik, Tallinna Võru Selts, MTÜ Folgisellide Selts ja Puiga võrukeelse näitemängupäeva korraldaja Helve Ruul.

Auhindade pidulik üleandmine oli plaanitud toimuma 16. märtsil Hargla koolis, kuid eriolukorra tõttu sai auhindu üle anda erinevate ettevõtmiste käigus:

- 16.06 keelepasa aasta lõpuüritusel Kreutzwaldi aias Hargla Lasteaed-Põhikoolile, Kuldre lasteaiale Sipsik ja Puiga võrukeelse näitemängupäeva korraldajale Helve Ruulile;
- 31. 07 Mooste folgikojas Elohelül MTÜ Folgisellide Seltsile;
- 8. 08 Kuutsis Mõniste Talurahvamuuseumi õuel Tallinna Võru Seltsile.

Auhinnafondi toetas Vana-Võromaa pärimuskultuuri meede 750 euroga. Põlvamaa Omavalitsus Liit toetas 100 euroga.

Vastutav täitja Tiia Allas.

3.4. Emakeelepäeva veebiviktoriin

Emakeelepäevaks koostas Instituut võru keele teemadel veebiviktoriini, mis avati keelehuvilistele 16. märtsil. Küsimused koostas Kaile Kabun, keeleteimetaja oli Urmas Kalla ja tehniline teostaja Raivo Kelp. Viktoriinist osavõtjaid oli 2000 ringis.

Vastutav täitja Kaile Kabun.

3.5. Näitus “Edgar Valteri imeline pokumaailm”

Jätkus raamatu “Aastatsõõr pokudõga” põhjal valminud näituse “Edgar Valteri imeline pokumaailm” tutvustamine Eestis. Eriolukorra tõttu jäid mõned kokkulepitud näitusekohad pärast väljapaneku eksponeerimist aasta algul Ugallas suletuks. Suvekuudest alates jõudis näitus siiski veel Pärnusse, Rakverre, Sõmerusse ja Tartusse Lõuna-Eesti keele- ja kultuuriringute keskusse.

Vastutav täitja Kaile Kabun.

3.6. Võru-seto näitemängupäev Puiga lasteaias ja koolis

Iga-aastane näitemängupäev oli kavandatud Puiga lasteaias ja koolis 17. aprillil 2020, kuid eriolukorrast tulenevalt lükati sügisesse. Sügisel otsustati üritus üldse ära jätta, sest Terviseameti nõudeid ei ole võimalik täita.

Vastutavad täitjad Evely Haug ja Triin Toom.

3.7. Koostöö Eesti Rahvamuusikatöötlaste festivaliga Mooste Elohelü

22.-23.05. kavandatud Eesti Rahvamuusikatöötlaste festival Mooste Elohelü toimus eriolukorra tõttu 30.07–1.08. Moostes. Triinu Laan, Merike Tigas ja Urmas Kalla osalesid korraldustoimkonnas. Koostöös Mooste rahvamuusikakooliga ja ansambliga Käokirjas valmistati ette Pääsnä kontsert 30.07, mida Urmas juhatas. Urmas korraldas laulmist festivali avamisel 31.07., juhatas võru ja seto pulmateemaliste laulude kontserti “Veere’ kokku” 01.08., järgnenud võistluskontserdil tutvustas kohustuslikku võistluslugu.

Järgmise peo ettevalmistused algasid septembris, toimikond valis järgmise aasta festivali kohustusliku loo, milleks sai Hargla kihelkonnast pärit Pauline Pehlaku esitatud unelaul. Festivali kodulehel avaldamiseks koostas Urmas koos folklorist Taive Särjega loo tutvustuse. Järgmise festivali korraldamisel osalevad Urmas, Triinu ja Merike.

Vastutav täitja Urmas Kalla, kaastäitja Merike Tigas.

3.8. Artur Adsoni nimelise XIX võrukeelne luulelugemise võistlus

Artur Adsoni nimeline XIX võrukeelse luulelugemise võistlus oli planeeritud Sänna mõisasse 7. maiks 2020. Koroonatõttu sai ettevõtmine esmalt edasi tõugatud 5. novembrile, aga lõpuks sai kuulutatud välja hoopiski võrukeelsete luuletuste videokonkurss, kuhu kokku esitati 34 eriilmelist videot, millest võistlussõelale jäi 32.

Videoklippe hindasid Võrumaalt pärit näitleja Lauuli Otsar, Uma Lehe peatoimetaja Jan Rahman ja Võru Instituudi projektijuht Triin Nagel. Loodud sai Sänna Trubaduuri nimeline YouTube kanal https://www.youtube.com/results?search_query=sannatrubaduur, kus videod on järelvaadatavad.

Võistlusel osalejaid tänati ja autasustati traditsioonilise võru keele nädala raames 6.11.20 Võru Kandles toimunud *iloõdakul*.

Konkurssi toetasid Kulka Võrumaa ekspertgrupp 300 euroga, Kulka Põlvamaa ekspertgrupp 100 euoga ning autasustamisele andsid oma panuse sponsoritena AS Lõuna Pagarid, Võru linnavalitsus, AS Rāpina Paberivabrik ja Võro Selts VKKF.

Vastutav täitja Tiia Allas, kaastäitja Triin Nagel.

3.9. Võru linna lastefestivalil võru keele õpitubade korraldamine

Võru linnas 25.-26. juulil toimuma pidanud lastefestival jäeti Terviseameti soovitusel sel aastal ära ja loodetakse selle toimumist 24.-25.07.2021

Vastutavad täitjad Evely Haug ja Triin Toom.

3.10. Võru keele laagrid Mõniste Talurahvamuuseumis

Sel aastal toimusid võru keele laagrid, mis seni olid Karilatsi Vabaõhumuuseumis olnud, Mõniste Talurahvamuuseumis 06.-07. ja 27.-28. juulil ning 10.-11. augustil. Laagris osales kokku 42 last.

Laagri viisid läbi Mõniste muuseumi töötajad, laagri info edastamist huvilisteni aitasid korraldada Triin Toom, Tiia Allas ning Külli Eichenbaum.

Vastutav täitja muuseumiosakonna juhataja Reet Roop, teadus- ja arendusosakonnast Triin Toom.

3.11. Vana-Võromaa saatkond Seto Kuningriigis

Seto Kuningriik toimus 5. septembril Kolossova külas. Vana-Võromaa saatkonnas tutvustati Vana-Võromaa kultuuripärandit: suitsusaunatava, käsitöö, Uma Mekk, Vana-Võromaa muuseumid, võrukeelne kirjandus. Vana-Võromaad tutvustasid Võru ja Põlva maakondade turismikoordinaatorid Kadri Moppel ning Kristi Kahu, lõõtspilli mängis ja tutvustas noor muusik Viktoria Misnik.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

3.12. Teaduskonverents „Perekonnanimede seosed teiste nimedega”

Võru Instituudi sügiskonverents toimus 22.10.2020 Võru instituudis. Kohapeal osalejaid oli 30, Zoomi kaudu osalema registreerus ka 30 inimest, otseülekanne toimus ka instituudi FB kanalil. Peeti 9 ettekannet, neist 7 kohapeal ja 2 üle veebi. Ettekannete videoülesvõtted on autorite nõusolekul avaldatud veebis ja järelvaadatavad instituudi *youtube* kanalil: <https://www.youtube.com/channel/UC2-Q8m3pHhsUipO--hcPv4A>

Vastutav täitja Evar Saar.

3.13. Võru keele nädal 2.-8. november

2020. aasta võro keele nädalal rakendati mitmeid loometalgutelt Vunki Mano (vt p 4.8.6) kogunenud uudseid ideid võro keele esiletõstmiseks. Nädala üleskutse oli „Kõnõlõ mukka võro kiilt!“. Nädala jooksul tegutses üle Eesti ligi 300 võro keele agent, kes olid eeskujuks võro keele igapäevasel kasutamisel. Algajad võro keele rääkijad said end proovile panna mängus „Võrokõsõ välläkutsõ“ lihtsaid ülesandeid täites. Nädala jooksul toimus palju võrukeelseid sündmusi ning võro keelt oli tavapärasest rohkem kuulda ka üleriigilises meedias: Aktuaalse Kaamera ilmataede, ETV Ringvaade, Raadio 2 Meloturniir, Vikerraadios Andres Oja muusikasaade ja Vikerhommik, Delta saade Klassikaraadios jne. Võro keele nädala tegemisi kajastas ka trükimeedia, näiteks Uma Leht, Lõunaleht, Lõuna-Eesti Postimees ja Eesti Ekspress. Ajaleht Lõuna-Eesti Postimees tegi koostöös Instituudiga võro keele nädala eriväljaande.

Kasutusele võeti rinnamärk „Kõnõlõ mukka võro kiilt!“ ja FB profiilipildile sama sõnumiga raam.

6. novembril Võru kultuurimajas Kannel toimunud *võro keele nädäli iloõdagul* tutvustati trükisooja raamatut „Võrukeelseid vanasõnu“, mille põhjal koostatud lühikavaga esinesid Võru draamastuudio noored. Õhtu elavale pildile pühendatud jaos vaadati Adsoni luulelugemis võistluse paremaid videoid ja võrokestest filmirežissööride Anna Hints ja Kerli Kirch Schneideri lühifilme, mis olid juba pälvinud rahvusvahelist tähelepanu. Kogu nädala tegemised ja meediakajastused on koondatud temalehele: <https://wi.ee/et/tegemised/voru-keele-nadal-2020/>

Vastutav täitja Rainer Kuuba, kaastäitjad kõik TA osakonna töötajad.

3.14. Dokumentaalfilm „Keelepäästja“ esitlus Võrus

Detsembris avanes võimalus esitleda Võrus dokumentaalfilmi „Keelepäästja“. Film kõneleb loo ühe väljasuremisohus preeriaindiaanlaste keele päästmisest Eesti keeleteadlase Indrek Parki eestvõtmisel. Filmi näitamine toimus 17. detsembril „Kandle“ kinosaalis. Sellele järgnes publiku osavõtul arutelu filmi peategelase Indrek Parki ja režissöör Liivo Niglasega. Ettevõtmine korraldati koostöös Võro Seltsiga VKKF.

Vastutav täitja Mariko Faster, kaastäitja Triinu Laan.

4. Koolitus- ja nõustamistegevus

4.1. Võrukeelsed keelepessad eelkooliealistele lastele

Vana-Võromaa lasteaedade osalus keelepessa meetodit kasutavas võro keele ja kultuuri õppes:

Periood 1.01.2020-31.08.2020

2020. aasta alguses oli keelepessaõppes 21 Vana-Võromaa lasteaia või lastehoiu rühma: Antsla Lusti LA, Hargla kooli LA, Kuldre LA, Lasva LA, Puiga LA, Põlva LA Mesimumm (kolm rühma), Põlva Pihlapuu LA, Rõuge LA, Rõuge LA Viitina rühm, Räpina LA Ruusa rühm, Sõmerpalu LA, Veriora LA, Võru LA Punamütsike, Võru LA Sõleke 5. ja 7 rühm, Võru LA Päkapiikk, Väimela LA, Orava Kooli LA ja lastehoid

Haanja KP-s. Parksepa LA muusikaõpetaja õpetab muusikaringis lastele võrukeelseid laule- ja laulumänge. Nimetatud lasteaedade keelepasa rühmades oli kevadpoolaastal kokku 450-480 last ja 60 täiskasvanut, kes on seotud võru keele õppega. Haanja KP-s töötab võrukeelne lasteaiarühm kolm korda nädalas, ülejäänud kahekümnes rühmas üks kord nädalas.

Periood 1.09.2020-31.12.2020

Sügisel ei jätkanud keelepasa-õpet: Puiga LA, Rápina LA Ruusa rühm, Põlva LA Mesimumm üks rühm ja Haanja KP.

01.09.2020 seisuga tegutseb 17 keelepesarühma Vana-Võromaa lasteaedades: Antsla Lusti LA, Hargla kooli LA, Kuldre LA, Lasva LA, Põlva LA Mesimumm (kaks rühma), Põlva Pihlapuu LA, Rõuge LA, Rõuge LA Viitina rühm, Sõmerpalu LA, Veriora LA, Võru LA Punamütsike, Võru LA Sõleke 5. ja 7 rühm, Võru LA Päkapiikk, Väimela LA ja Orava Kooli LA. Jätkab ka Parksepa LA muusikaõpetaja muusikaringis lastele võrukeelsete laulude ja laulumängude õpetamisega. Sügispoolaastal on kokku 300 last ja 50 täiskasvanut, kes on seotud võru keele õppega. Võru keele õpe toimub üks kord nädalas.

Evely Haug ja Triin Toom käisid lasteaedades viiel päeval nädalas ja aitasid õpetajaid võrukeelse päeva läbiviimisel: andsid metoodilist nõu, võru keele abi, uusi ideid ning õppematerjale, mängisid ja suhtlesid lastega võru keeles. Seoses riigis väljakuulutatud eriolukorra tõttu ja Terviseameti soovitusel ei saanud Instituudi tugiõpetajad külastada lasteaedu ajaperioodil 13.03.20 – 31.05.20, sügispoolaastal olid külastused võimalikud, kuid sõltusid lasteaedade piirangutest (nt lubatud vaid õues lastega tegelemine).

Kevadpoolaastal uuendati keelepasa arengukava kümneaastaseks perioodiks, kava on avaldatud instituudi kodulehel: <https://wi.ee/wp-content/uploads/2020/04/Keelepasa-arengukava-2020-2030-1.pdf>

Vastutavad täitjad on Evely Haug ja Triin Toom.

4.2. Võru keele ja kultuuri õpetamine Vana-Võromaa koolides

Eesmärgiks oli jätkata ja püüda laiendada Vana-Võromaa koolides võrukeelsete tundide andmist nii 2019/20. õa teisel kui ka 2020/21. õa esimesel poolaastal – paraku kujunes aasta pigem kokkutõmbumiseks, sest 2020. aasta septembrist lõppes Orava Koolis kõigile õpilastele/klassidele võro keele ja kultuuri õpetamine, mis oli alanud 2015. aasta sügisel. Orava Kooli valikute muutumise taga oli direktorivahetus. Viiruspuhangust tingitud eriolukord häiris kevadpoolaastal tugevalt korralist õppetööd üle Eesti.

Võru keele ja kultuuri õpe (sh võrukeelne aineõpe) toimus 2019/20. õa teisel poolaastal Vana-Võromaa 13 kooli 36 erinevas klassis/õpperühmas, 2020/21. õa esimesel poolaastal on/oli koole 12, rühmi 32.

2019/2020. õppeaastal õpetati üheksas Vana Võromaa koolis (Orava, Põlva, Haanja, Kuldre, Mõniste, Lüllemäe, Hargla, Osula, Viluste) omakultuuri mitmele klassile, õpperühmale, neljas koolis (Kääpa, Vastseliina, Varstu, Põlva Jakobi Kool) sai õpet üks klass/õpperühm.

2020/21. õppeaastal õpetatakse Vana-Võromaa seitsmes koolis (Põlva, Põlva Jakobi Kool, Haanja, Kuldre, Mõniste, Lüllemäe, Hargla) omakultuuri mitmele klassile/õpperühmale, viies koolis (Kääpa, Viluste, Vastseliina, Varstu, Osula) saab õpet üks klass/õpperühm.

Viies koolis (Kuldre K, Põlva K, Tilsa K, Varstu K, Viluste K) toimub 2020/2021. õa-l võru keele ja kultuuri õpe kooli enda rahastamissüsteemi järgi, kaheksas koolis antavaid tunde toetas Võru Instituut õpetajate töötasu osas.

2019. aasta sügisest hakkas võru keelt ja kultuuri õpetama Põlvasse loodud Jakobi Kool. Alustati ühe õpperühmaga, aga käesoleval ehk 20/21. õa-l on kaks õpperühma: 1.+2. kl ja 3. klassi õppijad.

2020. aasta sügisest suurendas Hargla Kool võru keele ja kultuuri õpetamise mahtu: neil on 1.+3. kl ja 2.+4. kl nii *kirä-* kui *muusigaoppus* ja mõlemat/mõlemal 2 tundi nädalas. Ja veel 4.+5. kl õpperühm.

2020. a võrukeelse kooliõppe instituudi kaudu toetatud tundide kogus kogu aasta arvestuses:

- kavandatud maht **850** võru keele ja kultuuri tundi, toimus **572** tundi* (arvud on nn toetatud tundide kohta)

- kavandatud maht **400** võrukeelse muu õppeaine tundi, toimus **215** tundi*;

- kavandatud maht **55** võru kirjanduse tundi Vastseliina Gümnaasiumis; toimus **47** tundi.

* Tundide arvu vähenemine on tingitud eriolukorra väljakuulutamisest 12.03.2020 ja koolide distantsõppele minekust – kevadel esialgu ei saadud e-teel tundide andmist käima nii mõneski koolis ja seda ka teiste ainete, mitte ainult võro keele ja kultuuri osas.

Vana-Võromaa kahes koolis õpetatakse võru keeles ka mõnda muud õppeainet kui võru keel ja kultuur. Mõniste Koolis on kaheksandat õppeaastat osaliselt võrukeelne tüdrukute ja poiste tööõpetus ning muusikaõpetus. Võrukeelne võru kirjanduse õpe jätkub kaheksandat õppeaastat Vastseliina Gümnaasiumi 12. klassis.

Ka Varstu Koolis tehti kevadpoolaasta alguses katset võrukeelse tööõpetusega 4.-9. klassi õpilastele, samuti olid neil plaanid ka võru keele ja kultuuri mahukama ja korralisema õpetamise osas 2020. aasta sügisest alates, aga küllap tugevasti muutunud oludes suuremad plaanid pole teoks saanud.

Võrukeelse õppe rahastamist toetas nii 2019/20. õppeaasta teisel kui ka 2020/21. õppeaasta esimesel poolaastal Vana-Võromaa pärimuskultuuri meede 9000 euroga.

Vastutav täitja Tiia Allas.

4.3. Keelekoolitus õpetajatele, lasteaiakasvatajatele ja teistele täiskasvanutele

4.3.1. Täienduskoolitused lasteaiasõpetajatele võrukeelsete keelepesade loomise ja toetamise eesmärgil. Koolituste raames pakuti õpetajatele nii loenguid kui ka praktiliste tegevustega töötubasid, kust saadi uusi ideid keele õppeks. Koolituste läbiviimist toetas Eesti Rahvakultuuri Keskuse Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetamise meede 2000 euroga. Aasta jooksul oli planeeritud 9 koolituspäeva (sh õppereisid). Seoses eriolukorraga ja Terviseameti soovitusel jäi kolm koolitust ära.

18.01.2020 Koolituspäev Võru Instituudis – osalejaid 36

29.02.2020 Koolituspäev Võru Instituudis – osalejaid 16

14.03.2020 Koolituspäev – jäi ära eriolukorra tõttu

18.04.2020 Koolituspäev – jäi ära eriolukorra tõttu

03.05.2020 Koolituspäev-õppereis – jäi ära eriolukorra tõttu

13.06.2020 Koolituspäev Kreutzwaldi muuseumis – osalejaid 30

19.09.2020 Koolituspäev Võru Instituudis – osalejaid 14

10.10.2020 Koolituspäev Võru Instituudis – osalejaid 12

21.11.2020 Koolituspäev Võru Instituudis – osalejaid 15

Ära jäänud koolituste asemel koostati ja anti välja õppematerjaliks mõeldud lauamäng „Hummogust õdaguni“ (vt p 2.21). Koolitustel käsitlemata jäänud teemad pannakse 2021 aasta koolituskavva.

Vastutavad täitjad: Evely Haug ja Triin Toom, kaastäitja Mariko Faster.

4.3.2. Võru keele ja kultuuri õpetajate koolituspäevad toimuvad vähemalt kahel korral, kevad- ja sügispoolaastal, ses osas on planeeritud koostöö võru keele õpetajate aineseksiooniga.

Võru keele ja kultuuri kooliõpetajate kevadpoolaastata õppepäev toimus 27.02.20 Vana-Võromaa Kultuurikojas, kus arutati ka uue õpperaamatu ideed. Külaskas oli Kristi Ilves - mulgi keele ja kultuuri spetsialist, mulgi keele õpetaja, ajalehe Üitsainus Mulgimaa ja ERR Mulgi uudiste toimetaja. Osales 7 õpetajat. Sügispoolaastata õppepäev toimus 1.10.20, kohal oli 5 õpetajat, osalusvõimalus oli ka veebi teel, kuid seda ei kasutatud.

Vastutav täitja: Tiia Allas.

4.3.3. Keeleõpe täiskasvanutele

- Võrus Instituudis alustas võru keele algkursus, mis oli kavandatud perioodiks 10.02-20.04, kuid eriolukorrast tulenevalt jäi kursus märtsi keskel pooleli, jätkamise võimalust pole aasta lõpuni olnud.

- valikursusena kavandatud võru keele algkursus Võru Gümnaasiumis pidi toimuma mai lõpus (7 registreerunud osalejaga), kuid jäi eriolukorra tõttu ära.

Kursusi valmistas ette ja õpet viis läbi Sulev Iva.

4.4. Keelenõu ja kohanimede alane nõustamine

Instituut annab soovijatele nõu võru keele ja kohanimede kohta. Aasta jooksul on arhiveeritud 13 kirjalikku keelenõuannet erinevas mahus, lisaks on nõu antud suuliselt. Nõustajad Mariko Faster, Sulev Iva, Kaile Kabun, Urmas Kalla, Triinu Laan, Evar Saar, Külli Eichenbaum.

Mahukamad tööd on olnud:

- näitlejatele tartu keele õpetamine 2020. aasta novembris Eesti Draamateatris kavandatud Mats Traadi näidendi "Tants aurukatla ümber" lavastuse ettevalmistamisel. Sulev Iva.

- autori soovil lõunaeesti (võru-tartu) pärane tõlge dialoogidele Epp Petrone raamatus "Maal mamma juures" (Petrone Print 2020). Sulev Iva.
- Kairi Orava raamatu „Hargla lakaga püksid“ keeleteoimetus ja kokkuvõtte tõlge võru keelde. Mariko Faster.
- Geiti Raua raamatu „Ümber ahju paremale“ võrukeelsete dialoogide ülelugemine (kirjastus Tänapäev). Raamat ilmus märtsis 2020. Mariko Faster.
- "Eesti murrete sõnaraamatu" võrukeelsete sõnaartiklite üle vaatamine ja parandamine veebiväljaandes. Koostöö EKI-ga. Vastutav täitja Urmas Kalla. Kaastäitja Mariko Faster.
- Uma Meki kohvikute ja restoranide nädalate raames (aprill, oktoober) toidukohtade Uma Meki menüüde tõlged võru keelde. Külli Eichenbaum.
- Urvaste vööde raamatu tekstide tõlge võru keelde. Külli Eichenbaum.

Kohanimede korralduse alane töö:

- Kohanimeregistri uue Maa-ameti päringu- ja kaardirakenduse väljatöötajate (AS-is Dattel) nõustamine. Eesmärgiks on saada AVKA rohkem nähtavaks ja teha AVKA jooksev täiendamine võimalikuks läbi kaardirakenduse enda. Praeguseks Maa-amet rahapuudusel uut arendust tegema pole hakanud, kuid kogutud andmeid võetakse arvesse, kui tuleb mingi uus lahendus. Osapooled teavad, et teadusastutustele väga vajalik kohanimeandmete haldamise võimalus üle veebi, sh AVKA täiendamise võimalus ja EKI kohanimeandmebaasi täiendamise võimalus peab uues lahenduses sisalduma. Evar Saar.
- Teenimede korraldamine. Veebikoosolekud september–november, milles osalesid Maa-Amet, Maanteeamet, mõned vallad. Evar Saar soovitas rahvapäraste teenimede andmise võimalust, lühemate, üheosaliste nimede andmise võimalust ja võimalust valida mitmekesisemaid liigisõnu.
- Võru valla teede nimekirja läbitöötamine ja soovitude tegemine november–detsember. Nimekirjas 3200 rida. Koostöö Võru vallaga õnnestus, uus nimekiri oli volikogus 15. jaanuaril 2021.
- Valga valla bussipeatuste nimede kohta soovitude andmine, koostöö Karula khk kodanikualgatuse ja Karula Rahvuspargi haldajatega. November–detsember. Evar Saar.

Nõustajad Sulev Iva, Urmas Kalla, Triinu Laan, Mariko Faster, Evar Saar, Külli Eichenbaum.

4.5. Vana-Võromaa kultuuripärandi alane koolitus ja nõustamine

Kultuuripärandiga seotud kirjalikke nõuandeid on aasta jooksul registreeritud 14, lisaks on olnud huviliste suulised nõustamised.

Enamus Vana-Võromaa eripära alaseid nõustamisi toimus Vana-Võromaa turundustegevuste raames: turismikoordinaatorite nõustamine, muuseumite turundusküsimuste lahendamine, võro kultuuri eripära esindatus turismitrukistes ning reklaamides (tekstide koostamine, piltide otsimine).

Nõustatud on käsitöölisi omapära-toodete loomise asjas (mahukam nõustamine oli veebruar-aprill seoses tootekonkursiga "Aigu om!"). Tõlgitud on tootelugusid e-poe jaoks võru keelde, Uma Meki komisjonis nõustatud toidutootjaid ja võrgustiku koordinaatorit.

Nõustamine Vana-Võromaa ja Setomaa sõira-tootjate taotluse täiendamise osas. Sõirale EU geograafilise tähise taotlemise protsessis tuli aprillis taotlejale (sõiratootjate tootjarühm) EU komisjonilt täiendavaid küsimusi ja kommentaare, millele koostas vastuse nõustajategrupi poolt (Ester Bardone, Külli Eichenbaum, Anu Kannike, Heili Sadam). 2020. a detsembri seisuga on Euroopa Komisjoni põllumajanduse ja maaelu arengu osakonna geograafiliste tähiste üksus taotluse läbi vaadanud ning suunanud selle üle vaatamiseks teistele talitustele (sh. õigusnõustajad). Protsess jätkub 2021. aastal.

Suitsusaunakombestiku alast nõu tuli anda seoses üleilmset saunakultuuri käsitleva raamatu koostamisega soome Jyväskylä ülikooli UNESCO õppetooli professori Heikki Lyytineni poolt, kes soovis nii ülevaateid, materjale kui ka fotosid Vana-Võromaa suitsusaunakombestiku kohta kui ka infot laiemalt eesti vanemate saunakommete kohta.

Toimused üksikud koolitused:

- Töötoad "Keel ja kombed" 20.02.2020 Vastseliina Gümnaasiumis. Triin Toom.
- võru keelt ja kultuuri tutvustava programmi läbiviimine õpetajate päeval Tilsis koolis kahele grupile 2.10.20 Evelyn Haug ja Triin Toom.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

4.6. Võru keele ja kultuuri ning Instituudi töö tutvustamine

Võeti vastu huvilisi, tutvustati võru keelt ja kultuuri, tutvustati asutuse tegevust.

- Vana-Võromaa Kultuurikojas oleva võru keele ajaloo püsinäituse juurde helinäidete lisamine ning mängulise *Keeleratta* jaoks vanasõnade valimine. Tiia Allas.
- Võrukeelsete meemide tõlkimine Facebooki võru keele grupi jaoks. Meemid on hästi vastu võetud, need on kasvatanud võru keele huviliste hulka. Mariko Faster, Sulev Iva.
- õpilaste perenimedele lahtiseletus Vahtseliina gümnaasiumi õpilastele võro kirjanduse tunni raames. Evar Saar ja Tiia Allas.
- võru keeles võru linna tutvustamine tuuril „Mu liin, mu kiil“. Tiia Allas, Kaile Kabun.

4.7. Osalemine erinevate töörühmade töös:

- 4.7.1. Vabariigi Valitsuse kohanimenõukogu töös osaleb nõukogu liikmena Evar Saar.
- 4.7.2. TÜ Lõuna-Eesti keele ja kultuuriuuringute keskuse nõukogu liikmed on Külli Eichenbaum ja Rainer Kuuba.
- 4.7.3. Eesti vaimse kultuuripärandi nõukogu liige on Külli Eichenbaum.
- 4.7.4. Rahvamuusikatöötlaste festivali "Mooste Elohelü" korraldustoimkonnas osalevad Urmas Kalla, Triinu Laan ja Merike Tigas.
- 4.7.5. Võrumaa turismi ja turunduse ning toiduvõrgustiku töörühmas osales Külli Eichenbaum.
- 4.7.6. Karula rahvuspargi koostöökoja liige on Rainer Kuuba.
- 4.7.7. Vana-Võromaa suitsusaunade koostöökoja infojuht on Külli Eichenbaum.
- 4.7.8. Kohaliku toidu kaubamärgi *Uma Mekk* komisjoni ja toiduvõrgustiku toimkonna liige on Külli Eichenbaum.
- 4.7.9. Võrukeelse ajalehe *Uma Leht* kolleegiumi töös osalevad Tiia Allas, Külli Eichenbaum, Rainer Kuuba ja Evar Saar.
- 4.7.10. Rainer Kuuba ja Sulev Iva osalevad Eesti Põliskeelte Koostöökogus.
- 4.7.11. Võru maakonna aasta kodaniku valimise komisjoni töös osales Triinu Laan.
- 4.7.12. Kangro-preemia žürii töös osales Tiia Allas.
- 4.7.13. Wikipedia võrukeelse versiooni koordinaator on Sulev Iva, kes osaleb ka Tartu Ülikooli ja MTÜ Wikimedia Eesti projekti Miljon+ korraldustoimkonnas.
- 4.7.14. Triinu Laan on Eesti Kultuurkapitali Võrumaa ekspertgrupi liige.
- 4.7.15. Sulev Iva osales Eesti keelepoliitika põhjaluste ja Eesti keele strateegia koostamisel esitades täiendusi võru keele osas.

4.8. Võro kultuuriruumi ühendavate tegevuste arendamine koostöö kaudu

4.8.1. Suitsusaunaga seotud kultuuripärandi tutvustamine

Eriolukorrast tulenevalt muutusid ka tegevused saunapärandi tutvustamise osas.

- suitsusaunaelamuse pakkumine turismitaludes: suitsusaunade pakkujad ja tutvustajad (34) on kantud Navicup veebikaardile, loodud suitsusaunade broneerimise virtuaallahendus, st suitsusauna saab ette tellides tulla endale sobival ajal, saunaskäiku pakkuvad talud on viiruse leviku ajal hajutanud külastused ja järgivad terviseameti soovitusi. Süsteemi on liitunud 11 sauna. Broneeringu link asub visitvoru lehel https://www.visitvoru.ee/broneeri_suitsusaun Valminud on ka ingliskeelne online keskkond <https://www.visitvoru.ee/book-smoke-sauna>
- Kampania *Tulõ sanna!* ettevalmistused, novembris alustati turundusega erinevates meediakanalites (peamiselt sotsiaalmeedia ja veeb). Kampania osaks on ka suitsusauna teemal bingo-mäng veebis nii eesti kui võro keeles: <https://fotojaht.visitvoru.ee/et/bingo>
- täiendatud on suitsusaunade tuuri Vana-Võromaa sihtkoha lehel Eesti turismiveebis puhkaeestis.ee
- kodulehe savvusann.ee haldamine. Aasta jooksul koostatud ja lisatud 7 uudist.
- Vana-Võromaa elavat suitsusaunakultuuri kajastavat Andres Treiali fotonäitust „Mõskmisõ luuminõ“ eksponeeriti juulist septembrini Mooska talus ning sept algusest oktoobri lõpuni TÜ Philosophicumi IV korrusel. Kureeris Kati Taal.
- fotonäituse piltide põhjal koostati suitsusauna teemaline võru-eestikeelne seinakalender, mida kingiti ning müüdi huvilistele.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum, koostöö Võrumaa Arenduskeskusega, Võrumaa Turismiliiduga ja turismitaludega, saunade koostöökoja osalistega.

4.8.2. Vana-Võromaa arendusprojektid: käsitöövõrgustiku arendamine ja Vana-Võromaa turundamine

Uma regionaalprogrammi loomine pole poliitilist toetust saanud, Vana-Võromaa jaoks eraldati 2020. aastal rahandusministeeriumi kaudu arendustoetust 25 000 eurot, mille abil jätkusid arendustegevused käsitöövõrgustiku eestvedamiseks ning tegevused Vana-Võromaa kultuuripärandi turundamiseks. **Käsitöö valdkonnas** peamised tulemused: tootekursiga Aigu om! loodi 26 uut toodet, Vana-Võromaa Käsitöö oli aasta jooksul esindatud kuuel üritusel, loodi nelja käsitöölise oskustest lühivideod ja üks ülevaatevideo Vana-Võromaa käsitöötoodetest, valmis Urvaste khlk võõde raamatu käsikiri (32 erinevat Urvaste võõde), tehti ettevalmistused Vana-Võromaa rahvarõivaste nõukoja avamiseks Vana-Võromaa Kultuurikojas, algas koostöö Võru linnavalitsuse juhitava piiriülese koostöö projektiga „BestNest“, mille üheks eesmärgiks on Pihkva ja Võru linnade loomeettevõtjate kogemuste vahetamine ning oskuste õppimine ning teiseks eesmärgiks Võru linna käsitöö loomemaja arendamine.

Kultuuriruumi turundustegevustest peamised tulemused: jaanuari lõpus lisandus Eesti turismiveebi puhkaestis.ee Vana-Võromaa piirkond sihtkohana, leht täienes aastaga ligi 300 elamuspakkumisega, suitsusaunakampaania ja broneeringusüsteemi loomine, veebiturunduseks materjalide loomine, muuseumitundide turundustöö.

Aruanne tulemustest on avaldatud instituudi kodulehel: https://wi.ee/wp-content/uploads/2021/01/vana_voro_arendusproj_aroanne_kodolehele.pdf

Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

4.8.3. Vaimse kultuuripärandi uurimine ja VKP nimistu kanded

Eesti vaimse kultuuripärandi nimistu Vana-Võromaaga seotud kannetesse uut materjali lisada ei jõutud, jooksvalt on kogutud täiendavat materjali kannete teemadel.

Vastutav täitja Külli Eichenbaum.

4.8.4. Uma Pido ettevalmistused.

VI Uma Pido toimub 3. juunil 2023 Põlva Intsikurmus. Korraldamine toimub koostöös Võro Seltsiga VKKF ning teiste partneritega. Peo ettevalmistused käivad, IV Uma Laulu võistluslauludest on muusikatoimkond välja valinud 10 laulu, mis on noodistatud ja millest enamusele on tellitud kooriseaded. Toimunud on kolm koosolekut muusikatoimkonnaga ning Põlvamaa kultuuri- ja omavalitsusspetsialistidega. Kokku on lepitud järgmise peo lavastaja, kelleks on Diana Leesalu. Lavastaja soovil on valitud kunstnikuks Marion Undusk. Samuti on kokku lepitud VI Uma Pido teema, milleks on „mäng“. Peo loominguulise meeskonnaga on toimunud kokkusaamised, käib töö uute laulude ja seadete tellimiseks. Kulude katmiseks saadi Eesti Kultuurkapitalilt toetust 2250 eurot. Uma Pido esimese nelja peo materjalide taastamine. Taastatud on kõik vahepeal erinevate süsteemide muutuste tõttu kaotsi läinud esimese nelja Uma Pido laulude klipid. Avalikkus saab neid taas kuulata ja vaadata YouTubes <https://www.youtube.com/channel/UCWO-5IMXsFy0aaYkbrHOBVw>. Kokku taastati 93 laulu klippi ja lisati kõigi viie peo täispikad kontsertversioonid. Rahastus Võro Seltsi omatuludest.

Uma Pido eelsündmus: Võrukeelne koolimuusikal „Koolin om umbõlõ mõnna“. Valmis on muusikali tekstiosa ja noodistatud laulud koos klaverisaadetega. Valmis on muusikali libreto koos nootide ja laulude fonogrammidega. Koostööpartneriks on Võru muusikakool.

26.03 oli Võrukeelse koolimuusikali „Koolin om umbõlõ mõnna“ plaanitud etendused Võru Kandles, mida pidid toimuma nii kevadel 26.03-27.03 kui talvel 14-15.12.2020 Võru Kesklinna Kooli õpilaste ja õpetajate esituses. Kahjuks jäid kõik etendused 2020. aastal viiruspuhangust tingitud piirangute tõttu toimumata. Võru Kesklinna Kool soovib muusikali esitada 2021. aasta kevadel. Projekti rahastamine toimus MTÜ Võro Selts VKKF kaudu. Kaasrahastajad ja koostööpartnerid olid Võru Muusikakool, Võru kesklinna Kool, Võru Instituut, Võru linnavalitsus.

Vastutav täitja Merike Tigas, kaastäitja Triinu Laan.

4.8.5. Ummamuudu infolisti haldamine

List toimib aadressil ummamuudu@lists.riik.ee Inimesi tuleb listi lisada, aadresse välja vahetada, kultuuriruumi infot edasi saata, tegelda listi tõrgete lahendamise ja jms. Aasta alguses on listis 274 liiget, aasta lõpus 283. Listi haldamisega tegeleb Külli Eichenbaum, haldusõigused on jagatud ka Tiinu Laanele.

Vastutavad täitjad Triinu Laan ja Külli Eichenbaum.

4.8.6. Vunki Mano mõttetalgute arendusidee „Käänämi võro keele häämise tiilt tagasi!“

Triinu Laan algatas Võrumaa Arenduskeskuse korraldatavate mõttetalgute Vunki Mano jaoks lahendamist vajava teema „Käänämi võro keele häämise tiilt tagasi!“ ja kaasas kolmepäevaste mõttetalgute aruteludesse 13 inimest, kellest enamik olid väljastpoolt Võru Instituudi töötajate ringi. Osalesid ka setod, kel sama probleem lahendada. Teema meeskond võitis mõttetalgute peapremia 3000 eurot, mida sai kasutada ideede ellurakendamiseks.

Mitmed mõttetalgutel sündinud ideed said teoks juba 2020. aasta võro keele nädala ajal, nt märk „Kõnõlõ mukka võro kiilt“ (sama märk setodel „Kõnõlõ mukka seto kiilt“); mäng „Võrokõsõ välläkutsõ“ ja võro keele agentide kampaania.

Mõttetalgute järgselt korraldati mitmeid kokkusaamisi setode ja Võrumaa Arenduskeskuse esindajatega, et arutada, kuidas arenduskeskus Võru maakonna üheks arengu alustalaks peetava kultuurilise omapära (keel ja kultuur) püsimisele kaasa saaks aidata.

Vastutav täitja Triinu Laan.

4.8.7. Võrukeelsed Võru linnaekskursioonid „Mu liin, mu kiil“

Kogenud reisikorraldaja ja giid Ulvi Mustmaa algatas idee korraldada suvel igapäevased võrukeelsed linnaekskursioonid algusega Võru linna keskväljakult. Need toimusidki 2020. aasta suvel 13. juuni – 30. august. Triinu Laan aitas projektile toetust leida kaasates Võro Seltsi VKKF ja üheskoos Võrumaa turismikoordinaator Kadri Moppeliga aitas projekti turundada. Oma linna – kuid ka laiemalt Võromaad – tutvustasid 38 vabatahtlikku, suve jooksul osales ekskursionidel kokku 850 inimest. Projekti kokkuvõttev üritus koos enamuse suviste giididega toimus 7. novembril Võru Instituudis.

Vastutav täitja Triinu Laan.

4.8.8. Muusikaline etendus „Esä surm“ Juhan Jaigi novelli põhjal

Koostöös lavastaja Tarmo Tagametsa ja Põlva Kultuurikeskuse juhi Eerika Margiga algatas Triinu Laan muusikalise etenduse idee, mis loodetavasti lavastub 2024. aastal Põlvas. Lavastuse sisu põhineks Juhan Jaigi novellil „Isa surm“, mida libretos kasutatakse võrukeelsena Kauksi Ülle tõlkes. Meeskonnaga on liitunud helilooja Liisa Hirsch, kellega koostöös plaanib Tagamets 2021. aastal kirjutada lavastuse libreto, mille rahastamiseks on Põlva Kultuurikeskus kirjutanud taotluse Rahvakultuuri Keskuse Vana-Võromaa pärimuskultuuri toetusmeetmele. 2020. aastal toimus kohtumine Eesti Rahvusmeeskoori juhtkonnaga, kus arutati meeskoori võimalikku osalemist lavastuses. Projekti jätkumise korral aitab Triinu Laan Põlva Kultuurikeskusel projekti ellu viia.

Vastutav täitja Triinu Laan.

5. Kultuuripärandi kogumine ja esitlemine Vana-Võromaa muuseumides

Vana-Võromaa muuseumide 2020.a tegevuskava täitmise aruanne on esitatud lisas 3.

Üldises osas on vastutajateks osakonnajuhataja kt Reet Roop ja vastavalt muuseumidele juhatajad Aimi Hollo, Hele Tulviste, Reet Roop ja Tiia Haug. Konkreetsete tegevuste vastutajad on ära toodud iga tegevuse juures.

6. Ilmunud artiklid

Allas, Tiia (2020) „Mis diagnoos taa sääne om – kotussõvaimust vaivatu?“ Madis Kõiv ku võro kultuuriluu kirjapandja. – Jalutuskäigud ja kohvijoomised. Kõnelusi Madis Kõivust. (raamatu toimetaja Aare Pilv), Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

Faster, Mariko; Saar, Evar (2020). Eesti metsavendade hüüdnimedest. – Võro Instituudi toimõndusõq 35, 54–78.

Faster, Mariko; Saar, Evar (2020). Kohanimede seosed teiste nimedega. – Horisont, 6, 56–60.

Koreinik, Kadri; Brown, Kara D.; Iva, Sulev (2020). "Regional Dossier: The Võro Language in Education in Estonia." 2nd edition. Leeuwarden/Ljowert: Mercator European Research Centre on Multilingualism and Language Learning.

Iva, Sulev. "Kakskeelsus ja keelepoliitika võru-eesti näitel." - Sirp. 10.01.2020. Veebiversioon: <https://sirp.ee/s1-artiklid/varamu/kakskeelsus-ja-keelepoliitika-voru-eesti-naitel/>

Plado, Helen; Reile, Maria (2020). Vähemuskeelee uurimine keeleteadusliku katsega. Demonstratiivpronoomenite kasutus ruumis viitamisel tänapäeva võru keeles. Emakeele Seltsi aastaraamat, 65, 142–163. DOI: [10.3176/esa65.06](https://doi.org/10.3176/esa65.06).

Plado, Helen; Faster, Mariko (2020). Hääbuvaid keeli elustatakse. Kas ka võru keel vajab elustamist? Horisont, 6, 18–22.

Reile, Maria; Plado, Helen; Gudde, Herman B.; Coventry, Kenny R. (2020). Demonstratives as spatial deictics or something more? Evidence from Common Estonian and Võro. Folia Linguistica, 54 (1), 167–195. DOI: [10.1515/flin-2020-2030](https://doi.org/10.1515/flin-2020-2030).

Saar, Evar (2020). Läänemeresoome mAs-isikunimed. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri ESUKA / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics JEFUL, 11, 1, 87–103.

Toimetatud raamat:

Nimede kiiluvees. In the wake of names. ESUKA-JEFUL 11-1 2020. Külalistoimetajad Mariko Faster, Peeter Päll. <https://ojs.utlib.ee/index.php/jeful>

Koostamisel või ilmumise ootel artiklid

Iva, Sulev; Pajusalu, Karl; Tammekänd, Liina (*ilmumas 2021*). "Võro and Seto laryngeals *h* and *q*". *Peaks ilmuma aasta jooksul ajakirjas Linguistica Uralica*.

Lindström, Liina; Pilvik, Maarja-Liisa; Plado, Helen (2021). Variation in negation in Seto. Studies in Language. [ilmumas] – *retsenseerimisjärgsed parandused saadetud*.

Lindström, Liina; Pilvik, Maarja-Liisa; Plado, Helen. Murded, varieerumine ja korpusandmed: eitussõna paiknemine võru ja seto eituslausetes. – *Artikli kirjutamine on pooleli. Plaan on avaldada 2021. aastal ajakirjas Keel ja Kirjandus*.

Koreinik, Kadri, Helen Plado, Linguistic and extra-linguistic factors in graphization debates: an unsettled standard in southeastern Estonia. – *töö artikliga jätkub, plaan on see lõpetada 2021. aastal*.

Plado, Helen, Variation of conditional marker of Võro. – *töö artikliga jätkub, kavas lõpetada 2021. aastal*.

Plado, Helen; Lindström, Liina; Iva, Sulev (*ilmumas*). Võro - South Estonian. In: Riitta-Liisa Valijärvi, Daniel Abondolo (Ed.). The Uralic Languages. Routledge. – *parandatud variant ära saadetud*.

Saar, Evar, Puss, Fred, „Perekonnanimede panemine Vastseliinas“, – *artikkel koostamisel, kavas avaldada ajakirjas „Keel ja Kirjandus“ 2021 I poolaastal*

7. Tähtsamad ettekanded:

Mariko Faster

Viinimmist Harglõ kihlkunnan. Kaika suveülikooli matkapäeval Mõniste muuseumis 8. augustil 2020.

Kohanimed seosed teiste nimedega. Mariko Faster, Evar Saar. Ajakirja Horisont tutvustamisel Zoomi vahendusel 3. detsembril 2020.

Sulev Iva

„Keelejuttu võro keelen“. Ettekanne-töötuba Tartu Katoliku Kooli suvelaagris Kerigumäel 10. juulil 2020.

„Keelejuttu võro keelen“. Ettekanne-töötuba Pärnu Vabakoolis 8. oktoobril 2020.

"Võro keele digiressursid ja keeletehnoloogia / Võro Digital Resources and Language Technology" Riias peetud Põhjamaade digihumaaria 5. konverentsi raames Läti Ülikooli Liivi Instituudi korraldatud töötoas "Digital Approaches to Endangered Language Communities: A Nordic Perspective" Zoomi vahendusel 20. oktoobril 2020.

"Introduction to the Võro language" Stockholmi ülikooli Balti ja slaavi uuringute osakonna üliõpilastele Zoomi vahendusel 10. novembril 2020.

Urmas Kalla

„Mari Treial-Treier-Wierland-Viirland: The Echoes and Transformations of a Folk Singer“; konverentsil „VOICE, CONNECTION AND MESSAGE IN TRADITIONAL SINGING“ Tartus Eesti Kirjandusmuuseumis 01.12.2020. Ettekanne on videositlus, mis valmis koostöös Eesti Rahvaluule Arhiiviga ja plaanitakse avaldada Youtube’is.

Helen Plado

„The choice of negation pattern in Võro and Seto“ koos Maarja-Liisa Pilviku ja Liina Lindströmiga SLE rahvusvahelisel konverentsil, mis toimus maailmas valitseva olukorra tõttu veebis 26.–29. augustini.

Evar Saar

„Vastseliina perekonnanimedest ja G. Masingu tegevusest nende andmisel“ koos Fred Pussiga konverentsil „Perekonnanimed seosed teiste nimedega“ Võrus 22. oktoobril 2020.

„Kohanimed seosed teiste nimedega“, Mariko Faster, Evar Saar. Ajakirja Horisont tutvustamisel Zoomi vahendusel 3. detsembril 2020.

8. Osalemine rahvusvahelistes projektides, konverentsidel, seminaridel, nõupidamistel jm

Sulev Iva osaleb 2021. aastal Tartus toimuva VIII soome-ugri maailmakongressi korraldustoimkonna sotsiaalmeedia ja keeletehnoloogia sektsioonis.

Sulev Iva osales koostöös Wikitongues'i projekti ja Oliver Loodega seitsme uue võrukeelse video valmistamisel ning Wikitongues'i ülemaailmsesse keelematerjalide kogusse ja YouTube'i kanalile lisamisel. Videod on leitavad aadressil: https://www.youtube.com/results?search_query=wikitongues+võro

2018. aastal alanud EKT jätkuprojekt „Võru ja seto integreeritud keeletehnoloogia ja keeleressursid“ (vt pt 1.1.) on jätkuks eelnenud Eesti-Norra ühisprojektile: *Saami-Eesti keeletehnoloogia-alane koostöö: sarnased keeled, ühesugune tehnoloogia*. Töösse on morfoloogiamuunduri arendajana kaasatud Jack Rueter Helsingi Ülikoolist; taristu osas jätkub koostöö Norra Arktilise Ülikooliga Tromsøs.

9. Tunnustused

Sulev Iva – Kultuurkapitali rahvakultuuri sihtkapitali tunnustuspreemia pühendunud võro keele hoidjale, arendajale ja populariseerijale nii päris- kui virtuaalmaailmas.

Kaile Kabun - Eesti Kultuurkapitali aastapremia „Selge ja lihtsa eesti ja võru keele eest seisja“.

Triinu Laan - Eesti Kultuurkapitali Põlvamaa ekspertgrupi preemia „Aasta tegija kultuuris 2019“ „Suidsusannasümfoonia“ korraldamise eest (preemia anti kätte jaanuaris 2020).

Aruanne esitatud teadusnõukogule 4.02.2021. a

Aruanne heaks kiidetud teadusnõukogu 11.03.2021.a koosolekul.

Rainer Kuuba